

9683

ΠΑΝΑΓΙΩΤΟΥ Ν. ΠΑΤΡΙΑΡΧΕΑ
ΥΦΗΓΗΤΟΥ ΤΗΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ
ΕΝ ΤΩ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΩ ΑΘΗΝΩΝ
ΣΥΝΤΑΚΤΟΥ ΤΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΩΝ ΑΡΧΕΙΩΝ ΤΗΣ ΑΚΑΔΗΜΙΑΣ ΑΘΗΝΩΝ

ΙΣΤΟΡΙΚΑΙ ΕΡΕΥΝΑΙ
ΦΙΛΟΣΟΦΙΚΩΝ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΩΝ ΚΑΙ ΘΕΩΡΙΩΝ

Α'

ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΗΣ ΘΕΩΡΙΑΣ ΤΟΥ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΟΣ

ΣΥΜΒΟΛΗ ΕΙΣ ΤΗΝ ΙΣΤΟΡΙΑΝ ΤΗΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ

«Πρὸς μὲν γὰρ Ἐν ἅπαντα συντέτακται».
ΑΡΙΣΤΟΤ. Μ. τ. φ. Α. 10. 1075 α, 18.

ΤΟΜΟΣ Α'

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ
1956

Ε.Υ.Δ. της Κ.α.Π.
ΙΩΑΝΝΙΝΑ 2006

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ
ΤΟΜΕΑΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ
ΕΡΓΑΣΤΗΡΙΟ ΕΡΕΥΝΩΝ ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ
ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ: ΕΠ. ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΠΑΤΕΡΣΙΟΣ

ΠΑΝΑΓΙΩΤΟΥ Ν. ΠΑΤΡΙΑΡΧΕΑ
ΥΦΗΓΗΤΟΥ ΤΗΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ
ΕΝ ΤΩ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΩ ΑΘΗΝΩΝ
ΣΥΝΤΑΚΤΟΥ ΤΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΩΝ ΑΡΧΕΙΩΝ ΤΗΣ ΑΚΑΔΗΜΙΑΣ ΑΘΗΝΩΝ

ΙΣΤΟΡΙΚΑΙ ΕΡΕΥΝΑΙ
ΦΙΛΟΣΟΦΙΚΩΝ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΩΝ ΚΑΙ ΘΕΩΡΙΑΣ
Α'

ΙΣΤΟΡΙΑ
ΤΗΣ ΘΕΩΡΙΑΣ
ΤΟΥ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΟΣ

ΣΥΜΒΟΛΗ ΕΙΣ ΤΗΝ ΙΣΤΟΡΙΑΝ ΤΗΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ

« Πρὸς μὲν γὰρ Ἐν ἅπαντα συντέτακται ».

ΑΡΙΣΤΟΤ. Μ. τ. φ. Α. 10. 1075 α, 18.

ΤΟΜΟΣ Α'

ΧΑΡΛΑ Δ. ΦΑΡΑΝΤΟΣ

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ
1956

Ε.Υ.Δ της Κ.τ.Π
ΙΩΑΝΝΙΝΑ 2006

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Η ΝΕΑ ΦΑΣΙΣ ΤΗΣ ΑΠΟΣΤΟΛΗΣ ΤΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ ΤΗΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ

Ἡ στενή συνάφεια μεταξύ τῆς Συστηματικῆς Φιλοσοφίας καὶ τῆς Ἱστορίας τῆς Φιλοσοφίας καὶ ἡ ἐκ τῆς προόδου ἐκατέρας τούτων ἀμοιβαία ἐπ' ἀλλήλας ἐπίδρασις¹, συνετέλεσαν οὕτως, ὥστε νὰ καταδειχθῇ, ὅτι ἡ Ἱστορία τῆς Φιλοσοφίας, ὡς αὕτη ἔχει ὑποτυπωθῆ ὑπὸ τῶν κλασσικῶν ιστοριογράφων αὐτῆς, κατ' οὐδένα λόγον εἶναι ἡ αὐτὴ πρὸς τὴν πραγματικὴν Ἱστορίαν τῆς Φιλοσοφίας.

Ἐξακολουθεῖ δηλαδή ἡ Ἱστορία τῆς Φιλοσοφίας νὰ ἀποτελῇ πρόβλημα², τὸ ὁποῖον ἐκάστοτε ἐμφανίζει δια-

---

1. Πρβλ. LITT, THEODOR, Hegel. Versuch einer kritischen Erneuerung. Heidelberg 1953.

2. AVEY, A. E., Handbook in the History of Philosophy. New York 1954.

BRÉHIER, ÉMILE, Comment je comprends l'histoire de la Philosophie. *Les études philosophiques*, 1947.— Πρβλ. BRÉHIER, ÉMILE, Études de Philosophie antique. Préface de GEORGE DAVY, Avant-propos de PIERRE-MAXIME SCHUHL. Paris 1955. *Publications de la Faculté des Lettres de Paris*.

CRAMER, WOLFGANG, Die Philosophie und ihre Geschichte, *Blätter f. Deutsche Philosophie*, 14 (1940) σελ. 343 – 355.

HEINEMANN, FRITZ, Die Geschichte der Philosophie als Geschichte des Menschen. *Kant - Studien* 31 (1926) σελ. 210 – 250.

HESSSEN, JOHANNES, Lehrbuch der Philosophie. Bd. 3. Wirklichkeitslehre. München 1950.

φόρους μορφάς καὶ φάσεις καὶ ἐπομένως καὶ ἀντιστοι-
χούς ἀπαιτήσεις καὶ αἰτήματα.

“Ὅσω περισσότερο διευκρινεῖται τὸ πρόβλημα τῆς
Φιλοσοφίας, ἢ ἔννοια τῆς Φιλοσοφίας, τοσοῦτω
ἐντονώτερον ἀνακύπτει τὸ πρόβλημα τῆς ἀφετηρίας τῆς
Ἱστορίας τῆς Φιλοσοφίας, τὸ πρόβλημα τῆς ἀρ-
χῆς τῆς Ἱστορίας τῆς Φιλοσοφίας, καὶ
ἀναζητεῖται ἡ ἱστορικὴ ἀφετηρία αὐτῆς¹ καὶ
ἡ ἔκτασις τοῦ περιεχομένου, τὸ ὁποῖον πρέπει νὰ ἀναζη-
τηθῆ καὶ νὰ περιληφθῆ ἐν αὐτῇ· κατ’ ἀκολουθίαν διευ-
ρύνεται ἡ ἀφετηρία καὶ τὸ περιεχόμε-
νον τῆς Ἱστορίας τῆς Φιλοσοφίας.

“Ὅσω περισσότερο συστηματοποιεῖται τὸ περιε-
χόμενον τῶν φιλοσοφικῶν προβλημάτων
καὶ θεωριῶν καὶ διατυποῦται εὐρύτερον ἢ ἀκριβέστε-

HESS, HANS, Das romantische Bild der Philosophiege-
schichte. *Kant-Studien* 31 (1926) σελ. 251–285.

REINIGER, ROBERT, Geschichte der Philosophie als philoso-
phische Wissenschaft. Wien 1928.

RICKERT, HEINRICH, Geschichte und System der Philosophie.
Archiv f. Gesch. d. Philosophie, 40 (1931) σελ. 7–46.—403–448.

ROTHACKER, ERICH, Philosophiegeschichte und Geistes-
geschichte. *Deutsche Vierteljahrsschr. f. Literaturwiss. u. Geistes-
gesch.* 18 (1940) 1 κ. ἐξ.

STENZEL, JULIUS, Zum Problem der Philosophiegeschichte.
Kant-Studien, 26 (1921), σελ. 416–453.

STERNBERG, KURT, Was heisst und zu welchem Ende
studiert man Philosophiegeschichte? Berlin 1926.

1. Πρβλ. GADAMER, HANS GEORG, Über die Ursprüng-
lichkeit der Philosophie. Berlin 1948.

GIGON, OLOF, Der Ursprung der griechischen Philosophie.
Basel 1945.

LANDGREBE, LUDWIG, Was bedeutet uns heute Philo-
sophie? Eine Einführung. Hamburg 1954².

ΠΑΤΡΙΑΡΧΕΑ, ΠΑΝΑΓΙΩΤΟΥ, Ἀρχὴ καὶ Γένεσις τῆς Φιλοσο-
φίας. Ἐν Ἀθήναις 1955, σελ. 16 κ. ἐξ.

ρον τὸ πρόβλημα ἢ ἡ θεωρία, τοσούτω ἐντονωτέρα ἀνακύπτει ἡ ἀπαίτησις τῆς διερευνησεως τῆς γενετικῆς ἀφετηρίας αὐτοῦ καὶ ἐπομένως τῆς ὑποτυπώσεως τῆς Ἱστορίας τοῦ προβλήματος ἢ τῆς θεωρίας¹.

Ὁ ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΗΣ (384–322 π. Χ.) παρέσχεν ἐν τοῖς «Μετὰ τὰ φυσικά»², τὴν Ἱστορίαν τοῦ προβλήματος τοῦ ὄντος καὶ ὑπετύπωσε τὶ οἱ πρὸ αὐτοῦ φιλοσοφήσαντες ἀνεκάλυψαν καὶ ἐδίδαξαν περὶ τοῦ ὄντος, διὰ «τὸ ὄν ἢ ὄν»³. οὕτως ἐθεμελίωσε τὴν Ἱστορίαν τῆς Φιλοσοφίας ἐκ τῆς ἀπόψεως τῆς Ἱστορίας τοῦ προβλήματος.

Ὁ ΔΙΟΓΕΝΗΣ Ο ΛΑΕΡΤΙΟΣ (π. 240 μ. Χ.) παρέσχεν ἐν 10 βιβλίοις⁴ τὸν βίον καὶ τὴν διδα-

---

1. Πρβλ. BAUCH, BRUNO, Das Substanzproblem in der griechischen Philosophie. Heidelberg 1910.

BUBER, MARTIN, Das Problem des Menschen. Heidelberg 1954.

ΠΑΤΡΙΑΡΧΕΑ, ΠΑΝΑΓΙΩΤΟΥ, Φαινομενολογία τῆς Διαγωγῆς. Τόμος Α'. σελ. 48.

2. Πρβλ. REINER, H., Die Entstehung und ursprüngliche Bedeutung des Namens Metaphysik. *Zeitschr. f. philosoph. Forschung*, 8 (1954) σ. 210 κ. ἐξ.

3. ΑΡΙΣΤΟΤ. Μ.τ.φ. Α. 3. 983 β, 1 κ. ἐξ.—Πρβλ. καὶ Α. 5. 986 β, 9 κ. ἐξ.—987 α, 2 κ. ἐξ.— Α. 7. 988 α, 18 κ. ἐξ.

Πρβλ. ARISTOTELES, Die Lehrschriften, Hrsg. übertr. u. in ihrer Entstehung erläutert von PAUL GOHLKE, Band V, Metaphysik. Paderborn 1951.

Πρβλ. καὶ ARISTOTELES, Métaphysique. Nouvelle édition entièrement refondue, avec commentaires. Par J. TRICOT, I–II. Paris 1953. *Biblioth. des Textes Philosophiques*. Direct. HENRI GOUHIER.

ARISTOTLE'S, Metaphysics. Edited and Translated by JOHN WARRINGTON. Introd. by Sir DAVID ROSS. London 1956. Everyman's Library.

4. ΔΙΟΓΕΝΟΥΣ ΛΑΕΡΤΙΟΥ, Περὶ βίων, δογμάτων καὶ ἀπο-

σκαλίαν τῶν ἐν τῇ φιλοσοφίᾳ εὐδοκιμησάντων καὶ ὑπετύπωσε τὰς γνώμας καὶ τὰ συστήματα αὐτῶν, οὕτω δὲ ἐθεμελίωσε τὴν Ἱστορίαν τῆς Φιλοσοφίας ἀπὸ τῆς ἀπόψεως τῆς βιογραφικῆς ἐξεικονίσεως τῶν φιλοσόφων καὶ τῶν δοξῶν αὐτῶν, ἤτοι τῶν δογματίων καὶ τῶν συστημάτων αὐτῶν.

Ἐν τοῖς νεωτέροις χρόνοις ἐγένετο ὑπὸ τοῦ HEGEL (1770–1831) ἡ κατὰ τὴν λογικὴν διαδοχὴν τῶν συστημάτων συμφώνως πρὸς τὸ σχῆμα τῆς διαλεκτικῆς μεθόδου ὑποτύπωσις τῆς Ἱστορίας τῆς Φιλοσοφίας ¹. ἀλλὰ διὰ τῶν

φθεγμάτων τῶν ἐν Φιλοσοφίᾳ εὐδοκιμησάντων. Graece et Latine. Lipsiae. Impensis Joannis Pauli Krausii 1759.

Πρβλ. νεωτέραν ἔκδοσιν. DIOGENIS LAERTII, De clarorum philosophorum, vitis, Dogmatibus et Apophthegmatibus, Libri Decem. Ex italicis codicibus nunc primum excussis recensuit C. GABR. COBET. Accedunt Olympiodori, Ammonii, Jamblichi, Porphyrii et aliorum vitae Platonis, Aristotelis, Pythagorae, Platoni et Isidori, ANT. WESTERMANNO. Et Marini vita Procli, J. F. BOISSONADIO. Edentibus. Graece et Latine cum Indicibus. Parisiis, 1862, Didot.

Πρβλ. νεωτέραν ἔκδοσιν μετὰ ἀγγλικῆς μεταφράσεως. DIOGENES LAERTIUS. Lives of Eminent Philosophers. With an english translation by R. D. HICKS, I–II. London 1925. The LOEB classical Library No 185.—Πρβλ. νεωτέραν ἔκδοσιν London 1950 ².

Περαιτέρω πρβλ. καὶ DIELS, HERMANNUS, Doxographi Graeci. Collegit Recensuit Prolegomenis indicibusque instruxit Hermannus Diels. Opus Academiae Litterarum regiae Borussicae. Praemio ornatum. Berolini 1879. anast. Neudr. 1929.

1. HEGEL, GEORG WILHELM FRIEDRICH, Vorlesungen über die Geschichte der Philosophie. Erster Band. Mit einem Vorwort von KARL LUDWIG MICHELET. Stuttgart. 1940 ².—Zweiter Band. Stuttgart 1941 ².—Dritter Band. Stuttgart 1941 ².—[HEGELS, Sämtliche Werke. Jubiläumsausgabe. in zwanzig Bänden. Hrsg. von HERMANN GLOCKNER. Band XVII. Stuttgart 1940.—Band XVIII. Stuttgart 1941.—Band XIX. Stuttgart 1941].

Πρβλ. καὶ HEGEL, Vorlesungen über die Geschichte der

ἔργασιῶν ἰδίᾳ τοῦ EDUARD ZELLER (1814 – 1908) κατεδείχθη ἡ ἀνάγκη τῆς θεμελιώσεως τῆς Ἱστορίας τῆς Φιλοσοφίας, ὡς ἀκριβοῦς ἐπιστήμης κατὰ τὴν χρονικὴν διαδοχὴν τῶν φιλοσοφικῶν συστημάτων¹ καὶ κατὰ τὴν ἀντικειμενικὴν μέθοδον.

Οὕτως ὑπετυπώθη ἐν τοῖς νεωτέροις χρόνοις ἡ κλασσικὴ ἱστοριογραφία τῆς Φιλοσοφίας κατὰ τὴν βιογραφικὴν ἱστορικὴν διαδοχὴν τῶν φιλοσοφη-

---

Philosophie. Bd. I. Neue kritische Ausgabe. Hrsg. von JOHANNES HOFFMEISTER. Hamburg 1944². [HEGELS, Sämtliche Werke. Neue kritische Ausgabe (auf 32 Bände angelegt). Begr. von GEORG LASSON. In neuer Anordnung u. Bearb. hrsg. von JOHANNES HOFFMEISTER. Band. XV a. Philosophische Bibliothek. Meiner].

Πρβλ. Γαλλικὴν μετάφρασιν, HEGEL, G. W. F., Leçons sur L'Histoire de la Philosophie. Introduction : Système et Histoire de la Philosophie (Vorlesungen über die Geschichte der Philosophie). Traduit de l'allemand par J. GIBELIN. Paris 1954.

Πρβλ. Ἀγγλικὴν μετάφρασιν, HEGEL, GEORG, Lectures on the History of Philosophy. trl. from German by E. S. HALDANE. London 1955. 3 vol.

Πρβλ. ΛΟΓΟΘΕΤΟΥ, ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ, Ἡ φιλοσοφία τοῦ Ἐγέλου καὶ ἡ ἐπίδρασις αὐτῆς ἐπὶ τὴν νεωτέραν καὶ σύγχρονον διανόησιν. Ἐν Ἀθήναις 1939, Τόμ. Β' σελ. 411 κ. ἑξ.

1. ZELLER, EDUARD, Die Philosophie der Griechen in ihrer geschichtlichen Entwicklung. I–III. Leipzig 1844–1852.— Τὸ ἔργον ἐξεδόθη εἰς νεωτέρας ἐκδόσεις εἰς 6 τόμους. I. 1. Vorsokratiker, erste Hälfte, v. W. NESTLE, Leipzig 1923⁷.—I. 2. Vorsokratiker zweite Hälfte, v. W. NESTLE, Leipzig 1920⁶.— II. 1. Sokrates, Sokratiker, Platon, Alte Akademie, Mit einem Anhang v. E. HOFFMANN, Leipzig 1922⁵.—II. 2. Aristoteles, alte Peripatetiker, Leipzig 1921⁴.—III. 1. Nacharistotelische Philosophie, erste Hälfte. v. E. WELLMANN, Leipzig 1909⁴.— III. 2. Nacharistotelische Philosophie, zweite Hälfte, Leipzig 1923⁵.

Πρβλ. καὶ ZELLER, EDUARD, Outlines of the History of Greek Philosophy. Thirteenth edition, revised by Dr WILHELM NESTLE and translated by L. R. PALMER. New York 1955.

σάντων καὶ τὴν χρονολογικὴν ἀνάπτυξιν τῶν συστημάτων κατὰ τὴν ἀντικειμενικὴν μέθοδον.

Ἐφ' ὅσον ὁμως ἐν τῇ Συστηματικῇ Φιλοσοφίᾳ διεμορφοῦντο καὶ ἀνεπτύσσοντο τὰ φιλοσοφικὰ προβλήματα καὶ αἱ θεωρίαι καὶ προῆγετο ἡ συστηματικὴ γνῶσις, κατεδεικνύετο ὅτι κατ' ἐξοχὴν οὐσιῶδες φιλοσοφικὸν στοιχεῖον γνώσεως εἶναι οὐχὶ τὸ δόγμα ἢ τὸ σύστημα, ἀλλὰ κυρίως ἐκεῖνο, τὸ ὁποῖον προάγει τὴν διευκρίνησιν τοῦ προβλήματος καὶ παραμένει διαρκῶς καὶ συντελεῖ εἰς τὸν ἀπαρτισμὸν τῆς φιλοσοφικῆς γνώσεως, ἐκεῖνο δηλαδή, τὸ ὁποῖον προάγει τὴν ἀληθῆ γνῶσιν.

Οὕτω κατενοεῖτο, ὅτι στοιχεῖον τῆς φιλοσοφικῆς γνώσεως εἶναι ἐκεῖνο, τὸ ὁποῖον ἀποτελεῖ διαρκῆ κατὰκτησιν τῆς γνώσεως, εἶναι τὸ παραμένον καὶ περαιτέρω φιλοσοφικῶς ἀσκοῦν ἐπίδρασιν στοιχεῖον τῆς φιλοσοφικῆς γνώσεως. Τοῦτο πολλάκις δὲν ταυτίζεται μετὰ τὸ δογματικὸν ἢ τὸ συστηματικόν, ἀλλ' ἀποτελεῖ διαρκές ἀπόκτημα καὶ ἐπανευρίσκεται εἰς τὰ διάφορα φιλοσοφικὰ συστήματα καὶ τὰς διδασκαλίας τῶν φιλοσόφων. Τὸ στοιχεῖον τοῦτο λανθάνει μὲν ὑπὸ διαφόρους ἐννοίας, ἐφ' ὅσον ὁμως ἐπαναγνωρισθῆ καταδεικνύεται ὅτι προάγει τὴν φιλοσοφικὴν γνῶσιν καὶ οὐντελεῖ εἰς τὴν διευκρίνησιν τοῦ προβλήματος.

Ἐντεῦθεν κατεδεικνύετο ἡ ἀνάγκη τῆς ἱστορικῆς διερευνήσεως τοῦ περιεχομένου τῶν ἐν τῇ ἱστορίᾳ τοῦ πνεύματος ἀναπτυχθέντων συστημάτων¹, ἵνα ἀναζητηθῆ ἐν αὐτῶ τὸ κατ' ἐξοχὴν οὐσιῶδες φιλοσοφικὸν τοῦτο στοιχεῖον, τὸ ὁποῖον προάγει τὴν γνῶσιν τὴν φιλοσοφικὴν καὶ συντελεῖ εἰς τὴν διευκρίνησιν τοῦ προβλήματος καὶ ἵνα ἐπαναγνωρισθῆ τοῦτο ἐν τῇ ἱστορικῇ αὐτοῦ πορείᾳ καὶ ἀνελίξῃ.

---

1. Πρβλ. ΠΑΤΡΙΑΡΧΕΑ, ΠΑΝΑΓΙΩΤΟΥ, Φαινομενολογία τῆς Διαγωγῆς, Τόμ. Α' σελ. 46, 48 κ. ἄλλ.

Τοῦτο δὲ μάλιστα προβάλλεται ὡς τὸ κυρίως ἔργον καὶ ὡς ἡ κυρία ἀποστολὴ τῆς Ἱστορίας τῆς Φιλοσοφίας.

Ἐν τοῖς χρόνοις ἡμῶν διευτυπώθη ἐντονώτερον ἡ ἀπαίτησις αὕτη ὑπὸ τοῦ NICOLAI HARTMANN (1882 – 1950)¹ καὶ ἐτέθη μάλιστα εἰς ἐφαρμογὴν καὶ ὑπὸ τοῦ ἰδίου.

Ὅ,τι σήμερον χρειαζόμεθα, τονίζει ὁ Nicolai Hartmann, εἶναι ὁ Ἱστορικὸς ἐκεῖνος τῆς Φιλοσοφίας, ὁ ὁποῖος εἶναι ἅμα καὶ συστηματικὸς φιλόσοφος καὶ εὐρίσκεται εἰς τὸ ὕψος τῆς ὠριμότητος τῆς συστηματικῆς φιλοσοφίας τῶν χρόνων αὐτοῦ.

Χρειαζόμεθα τὸν Ἱστορικὸν ἐκεῖνον τῆς Φιλοσοφίας, ὁ ὁποῖος εἶναι ἱκανὸς νὰ διακρίνη καὶ νὰ ἐπαναγιγνώσκῃ καὶ λανθάνον ἀκόμη ἐν προκειμένη ὕλῃ τὸ περιεχόμενον τῶν ὑπαρχόντων προβλημάτων καὶ χάριν τούτου εὐρίσκεται ἐν διαρκεῖ συστηματικῇ συναφείᾳ καὶ συμπνοίᾳ μετὰ τῶν φιλοσοφικῶν προβλημάτων, ὡς ταῦτα παρίστανται καὶ ἐρμηνεύονται ἐν τοῖς χρόνοις αὐτοῦ.

Προφανῶς δὲ ὁ Ἱστορικὸς οὗτος διὰ νὰ δύναται νὰ ἐπιτύχῃ καὶ νὰ δύναται νὰ ἐπαναγνωρίσῃ ὅ,τι ἔχει ἤδη ἐν τῇ συστηματικῇ φιλοσοφίᾳ γνωσθῆ, πρέπει νὰ κέκτηται ἰδιοφύταν ὁμόλογον καὶ συναφῆ πρὸς τὴν κατεύθυνσιν τοῦ περιεχομένου τοῦ προβλήματος καὶ ἐπιτρέπουσαν εἰς αὐτὸν νὰ συμπορεύηται μετ' αὐτοῦ.

Ὁ Ἱστορικὸς οὗτος τῆς Φιλοσοφίας δύναται νὰ ἀναχθῆ εἰς ἐπαναγνώρισιν σπουδαιοτάτων ἐπινοιών, αἵτινες λανθάνουσιν εἰς τὰ διάφορα φιλοσοφικὰ συστήματα καὶ νὰ προβάλλῃ αὐτὰς πρὸς ἐρμηνείαν τῶν προβλημάτων καὶ προαγωγὴν τῆς φιλοσοφικῆς γνώσεως, οὕτω δὲ νὰ κατορθώνη

---

1. Πρβλ. HARTMANN, NICOLAI, Der philosophische Gedanke und seine Geschichte. *Abhandlungen d. Preuss. Akad. d. Wissenschaft. Philos.—hist. Kl.* 1936. Nr 5. Berlin 1936, σελ. 18.

νὰ προάγη οὐ μόνον τὴν Ἱστορίαν τῆς Φιλοσοφίας ἀλλὰ καὶ τὴν Συστηματικὴν Φιλοσοφίαν.

Ἐντεῦθεν προβάλλεται ἡ ἀπαίτησις, ὅπως γραφῆ ἡ Ἱστορία τῶν φιλοσοφικῶν προβλημάτων καὶ τῶν φιλοσοφικῶν θεωριῶν ἐπὶ τῆ βάσει τῆς ἀρχῆς ταύτης τῆς ἐπαναγνωρίσεως τοῦ περιεχομένου αὐτῶν.

Αἱ θεωρίαι καὶ τὰ προβλήματα ταῦτα, τὰ ὅποια οὕτω εἶναι τὰ προβλήματα τῆς Ἱστορίας τῆς Φιλοσοφίας, εἶναι ἄπειρα, ὅσα καὶ τὰ προβλήματα καὶ αἱ θεωρίαι¹ τῆς Συστηματικῆς Φιλοσοφίας. Ἐπὶ τοῦ παρόντος δὲ μόνον περι-

---

1. BRONSTEIN, DANIEL J.,—KRIKORIAN, YERVANT H., and WIENER, PHILIP P., Basic Problems of Philosophy. Selected Readings with Introductions, Englewood Cliffs, N, J. Prentice - Hall, 1955².

BUBER, MARTIN, Das Problem des Menschen. Heidelberg 1954.

CRAMER, WOLFGANG, Die Monade. Das philosophische Problem vom Ursprung. Stuttgart 1954.

EWING, A. C., The Fundamental Questions of Philosophy. London 1951.

FERM, V., A History of philosophical systems. New York. 1950.

GRÉGOIRE, FRANÇOIS, Les grands problèmes métaphysiques. Paris 1954.

HEIMSOETH, HEINZ, Die sechs grossen Themen der abendländischen Metaphysik und der Ausgang des Mittelalters. Stuttgart 1954³.

HOSPERS, JOHN, An Introduction to Philosophical Analysis. London 1956.

LANGE — EICHBAUM, WILHELM, Das Genie - Problem. Eine Einführung. München 1951³.

LOVEJOU, ARTHUR, O., Essays in the History of Ideas. New York 1955.

MEYER, FRANÇOIS, Problématique de l'évolution. Paris 1954.

RUSSELL, BERTRAND, The Problems of Philosophy. New York 1912.

ορίζομεν αὐτὰ εἰς τὰ γνωστὰ ἐν τῇ συστηματικῇ φιλοσοφίᾳ προβλήματα καὶ τὰς γνωστὰς θεωρίας, διὰ νὰ πλησιάσωμεν εἰς τὴν ὀλοκλήρωσιν τοῦ ἔργου τῆς Ἱστορίας τῆς Φιλοσοφίας.

Προφανῶς δέ, ἐφ' ὅσον ὑποτυποῦται ἐν τῇ συστηματικῇ φιλοσοφίᾳ καὶ νέον φιλοσοφικὸν πρόβλημα ἢ νέα θεωρία, ὑφίσταται πάντοτε ἡ ἀπαίτησις¹ τῆς ἀναζητήσεως καὶ ἐπαναγνωρίσεως τοῦ περιεχομένου αὐτοῦ εἰς τὰ διάφορα φιλοσοφικά συστήματα καὶ τὰς θεωρίας τὰς ἀνεπτυχθείσας ἐν τῇ Ἱστορίᾳ καὶ ἐπομένως ἀνακύπτει ὡς αἶτημα ἢ ὑποτύπωσις τῆς Ἱστορίας αὐτοῦ.

Πρὸς τὴν ἀπαίτησιν ταύτην, ἣτις προβάλλεται σήμερον, στοιχοῦμεν καὶ ἡμεῖς καὶ ἀναζητοῦμεν νὰ ἐπαναγνωρίσωμεν τὸ περιεχόμενον τῆς θεωρίας τοῦ περιβάλλοντος, ἡ ὁποία ἐπὶ τοσοῦτον ἀνεπτύχθη, ὥστε ἐχαρακτηρίσθη ὡς διαρκὲς φιλοσοφικὸν αἶτημα, ἀνήχθη δὲ εἰς θεωρίαν καὶ ἐπ' ἐσχάτων καὶ εἰς αὐτοτελὲς φιλοσοφικὸν σύστημα.

RYAN, MONSIGNOR, JOHN J., Basic Principles and Problems of Philosophy. Westminster, Maryland, 1954.

UMBGROVE — SIRKS — PIVETEAU, Problèmes d'évolution.— J. H. F. UMBGROVE, Aspects paléontologiques de l'Évolution.— M. J. SIRKS, Le dynamisme des populations.— J. PIVETEAU, L'Évolution humaine. Paris 1954.

WAGNER, JOHANNES, Vom Ursprung und Sinn des philosophischen Fragens. Braunschweig 1954.

WENZL, ALOYS, Die philosophischen Grenzfragen der modernen Naturwissenschaft. Stuttgart 1954.

ZIMMERMANN, WALTER, Evolution. Die Geschichte ihrer Probleme und Erkenntnisse. Freiburg / München 1953.

1. Ἐντεῦθεν εἶναι ἐμφανῆς ἡ ἀμοιβαία ἐπίδρασις ἐπ' ἀλλήλας τῆς Συστηματικῆς Φιλοσοφίας καὶ τῆς Ἱστορίας τῆς Φιλοσοφίας, ἣτις κατ' ἀκολουθίαν θὰ ὑφίσταται πάντοτε καὶ θὰ ἀποτελῇ τὴν ἀφειστήριαν τοῦ παλμοῦ τῆς προόδου ἀμφοτέρων.

Ὁ WILHELM WINDELBAND (1848 – 1915) ἐν τῷ Ἐγχειριδίῳ τῆς Ἱστορίας τῆς Φιλοσοφίας αὐτοῦ¹ ὑπέ- τύπωσε τὴν Ἱστορίαν τῶν προβλημάτων καὶ τῶν ἐννοιῶν κατὰ περιόδους, τὰς ὁποίας διέκρινε καὶ ἐνηρμόνισε πρὸς τὰς περιόδους τῆς Ἱστορίας τῆς Φιλοσοφίας.

Ἐν συνδυασμῷ καὶ πρὸς τὴν κατεύθυνσιν ταύτην, τὴν ὁποίαν ἐχάραξεν ὁ Windelband, ἀναζητοῦμεν καὶ ἡμεῖς νὰ ἐπαναγνωρίσωμεν τὸ περιεχόμενον τῆς θεωρίας τοῦ περιβάλλοντος κατὰ περιόδους ὁμολόγους πρὸς τὰς περιόδους τῆς Ἱστορίας τῆς Φιλοσοφίας.

Τὸ κατ' ἐξοχὴν δὲ οὐσιῶδες φιλοσοφικὸν στοιχεῖον τῆς θεωρίας τοῦ περιβάλλοντος, τὸ ὁποῖον εἰς τὰ διάφορα φιλοσοφικὰ συστήματα ἐπαναγνωρίζομεν, λανθάνει πάντοτε συνυφασμένον μετὰ τῶν συστηματικῶν διδαγμάτων τῶν φιλοσόφων. Διὰ τοῦτο ἐκθέτομεν τοῦτο ἐν ταῖς συναφείαις

---

1. WINDELBAND, WILHELM, *Lehrbuch der Geschichte der Philosophie*. 1891. 13η ἔκδ. Hrsg. von HEINZ HEIMSOETH, Mit einem Schlusskapitel: Die Philosophie im 20. Jahrhundert und einer Übersicht über den Stand der philosophiegeschichtlichen Forschung. Tübingen 1935¹³.— Πρβλ. νεωτέραν 14ην ἔκδοσιν μετὰ συμπληρώσεων ὑπὸ HEINZ HEIMSOETH, Tübingen 1950¹⁴.

Πρβλ. CHEVALIER, JACQUES, *Histoire de la Pensée*, I. La Pensée antique. Paris 1955.

HARTMANN, NICOLAI, *Die Anfänge des Schichtungsgedankens in der Alten Philosophie. Abhandlungen d. Preuss. Akad. d. Wissenschaft.* Jahrg. 1943, Philos.—hist. Kl. Nr. 3. Berlin 1943.

Πρβλ. καὶ HESS, HANS, *Epochen und Typen der philosophischen Historiographie. Kant—Studien* 28 (1923) σελ. 340–363.

HÖNIGSWALD, RICHARD, *Die Philosophie des Altertums, Problemgeschichtliche und systematische Untersuchungen*, Berlin 1924².

RUSSEL, BERTRAND, *A History of Western Philosophy, and its connection with political and social circumstances from the earliest times to the present day*, New York 1945. London 1946. Πρβλ. καὶ Γαλλικὴν μετάφρασιν, ὑπὸ H. KERN, Paris 1953.

αὐτοῦ μετὰ τῶν συστηματικῶν ἐκείνων διδαγμάτων κατὰ τὴν ἀντικειμενικὴν μέθοδον καὶ κατὰ τὴν χρονικὴν διαδοχὴν τῶν φιλοσόφων καὶ τῶν φιλοσοφικῶν συστημάτων οὕτως, ὥστε νὰ μὴ ἐπέρχηται διάσπασις τῆς ἱστορικῆς ἀλληλουχίας τῆς φιλοσοφικῆς γνώσεως. Ἄλλωστε τοῦτο στοιχεῖ καὶ πρὸς τὰς ἀπαιτήσεις τῆς ἱστορικῆς μεθόδου¹, τῆς ὁποίας γίνεται εὐρυτάτη χρῆσις ἐν τῇ κλασσικῇ ἱστοριογραφίᾳ τῆς φιλοσοφίας.

Οὕτως ἡ Ἱστορία τῆς Θεωρίας τοῦ Περιβάλλοντος, ἥτις ἀναζητεῖ, ἐπαναγνωρίζει καὶ παρέχει τὴν ἱστορικὴν γνῶσιν τοῦ περιεχομένου τοῦ προβλήματος τὴν προάγουσαν τὴν φιλοσοφικὴν γνῶσιν, καὶ ἥτις μάλιστα παρέχει ταύτην ἐν ταῖς συναφείαις αὐτῆς μετὰ τῶν συστηματικῶν διδαγμάτων τῶν φιλοσόφων κατὰ τὴν ἱστορικὴν αὐτῶν διαδοχὴν καὶ κατὰ περιόδους ἀντιστοίχους πρὸς τὴν Ἱστορίαν τῆς Φιλοσοφίας, εἶναι ἡ ζητούμενη καὶ προβάλλομένη σήμερον μορφή τῆς ἐρευνητικῆς ἀποστολῆς τῆς Ἱστορίας τῆς Φιλοσοφίας.

Ἡ μορφή αὕτη τῆς Ἱστορίας τῆς Φιλοσοφίας προάγει τὰ μάλιστα καὶ ὁλοκληρώνει τὴν κλασσικὴν Ἱστοριογραφίαν τῆς Φιλοσοφίας.

---

1. Πρβλ. ATTI DEL CONGRESSO DI STUDI METODOLOGICI, promosso dal Centro di Studi Metodologici. Torino 1954.

BOCHENSKI, I. M., Die zeitgenössischen Denkmethode. München 1954.

CÉSARI, P., La logique et la science, Etude épistémologique. Paris 1955.

DIWALD, HELLMUT, Das historische Erkennen, Untersuchungen zum Geschichtsrealismus im 19. Jahrhundert. Leiden, 1955.

EMGE, CARL AUGUST, Die Aufgabe der Humanität für den Geist, Eine methodologische Untersuchung. Akad. d. Wissensch. Mainz, Abhandl. d. Geistes- und Sozialwiss. Kl. 1951, 7, Wiesbaden 1951.

Ὁδηγεῖ εἰς νέαν σύνθεσιν ἔχουσαν ἐνό-
τητα καὶ πληρότητα περιεχομένου καὶ
μορφῆς.

Ἰράγματι παρὰ τὴν ὑποτύπωσιν τοῦ βίου ἐκάστου φι-
λοσόφου καὶ τὴν ἔκθεσιν τῶν διδαγμάτων αὐτοῦ καὶ τοῦ
συστήματος¹ αὐτοῦ κατὰ τὴν χρονικὴν διαδοχὴν, παρέ-
χονται ἤδη καὶ τὰ διδάγματα τοῦ φιλοσόφου
ἐπὶ τῶν φιλοσοφικῶν προβλημάτων² καὶ ἐπὶ
τῶν φιλοσοφικῶν θεωριῶν κατὰ τὴν ἀντικειμενικὴν
μέθοδον. Πρὸς δὲ τούτοις διακρίνονται αἱ ἐπίνοιαι
τοῦ φιλοσόφου καὶ προβάλλονται τὰ στοιχεῖα ἐκεῖνα,
εἰς τὰ ὅποια εἶχεν ἀναχθῆ ὁ φιλόσοφος καὶ τὰ ὅποια
ἀποτελοῦσιν ἐπιτεύγματα αὐτοῦ καὶ προά-
γουσι τὴν φιλοσοφικὴν γνῶσιν καὶ τὴν διευκρί-
νησιν τοῦ προβλήματος.

Οὕτω διὰ τῆς κλασσικῆς Ἱστοριογραφίας τῆς Φιλο-
σοφίας καὶ διὰ τῆς Ἱστορίας τῶν φιλοσοφικῶν προβλημά-
των καὶ θεωριῶν, ὁλοκληροῦται ἐν τῇ ἀληθεῖ αὐ-
τῆς πραγματικότητι ἡ Ἱστορία τῆς Φιλοσοφίας καὶ προ-
λαμβάνει ἐνότητα καὶ μορφὴν, ἣτις κατὰ τὸ
μᾶλλον ἢ ἥττον εἶναι ἡ πραγματικὴ Ἱστορία
τῆς Φιλοσοφίας.

GRANA, GIANNI, John Dewey e la metodologia americana.
Roma 1955.

MARITAIN, JACQUES, Die Stufen des Wissens oder:
Durch Unterschiede zur Einung. Vorwort von KARL HOLZA-
MER, Übersetzung von HANS BROEMSEL. Mainz, 1954.

MAUGÉ, FRANCIS, La synthèse totale des Sciences, ses
conditions et son principe. Paris 1955.

1. Πρβλ. ΔΙΟΓΕΝΟΥΣ ΛΑΕΡΤΙΟΥ, Περὶ βίων, δογμάτων καὶ
ἀποφθεγμάτων τῶν ἐν Φιλοσοφίᾳ εὐδοκιμησάντων. Ed. C. G. COBET.
Parisiis 1862, Didot.

2. Πρβλ. ΑΡΙΣΤΟΤ. Μ. τ. φ. Α. 3. 983 β, 1 κ. ἐ.— ΠΛΑΤΩΝ.
Πρωταγόρας 342 Α κ. ἐξ.— 316 D κ. ἐξ.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΠΡΩΤΟΝ

ΟΙ ΠΑΡΑΓΟΝΤΕΣ ΔΙΑΜΟΡΦΩΣΕΩΣ ΤΗΣ ΖΩΗΣ ΚΑΙ ΤΟ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ

Ἀπό τῶν χρόνων τῆς κλασσικῆς ἀρχαιότητος ἀναγνωρίζεται, ὅτι εἰς τὴν γένεσιν τῆς ζωῆς, τὴν διαμόρφωσιν καὶ διαφοροποίησιν τῶν ἀτόμων καὶ τῶν λαῶν ποικίλοι συντελοῦσι παράγοντες καὶ ποικίλαι ἀνακλύπτουσι περαιτέρω παραλλαγαί.

Ἡ ἔσω ἐνέργεια, ἡ ἐκ τῶν ἔνδον ἀναπτυσσομένη καὶ ἐξατομικευομένη δύναμις, ἡ ἐντελέχεια¹, ἡ κληρονομικότης², καὶ τὰ ἔξω παρομαρτοῦντα αἷτια, ὁ ἔξω κόσμος, αἱ παντοῖαι ἔξωτερικαὶ δυνάμεις, οἱ ἔξωτερικοὶ ὄροι καὶ αἱ ἔξωτερικαὶ συνθῆκαι, αἷτινες καθ' ἐκάστας ἢ ἐνιαίως ἐπιδρῶσι, προσέτι δὲ οἱ ὑπερβατικοὶ παράγοντες, αἱ ιδέαι, τὸ "Ἐν, εἶναι ἀναμφισβητήτως οἱ κυ-

---

1. Πρβλ. MITTASCH, ALWIN, Entelechie. München 1952.

2. Πρβλ. BAUCH, BRUNO, Erbanlage, Erziehung und Geschichte. *Blätter f. Deutsche Philosophie*, 15 (1941) σ. 46 κ. ἔξ.
LESKY, ERNA, Die Zeugungs- und Vererbungslehren der Antike und ihr Nachwirken. *Akad. d. Wissensch. Mainz, Abhandl. d. Geistes- und Sozialwiss. Kl.*, 1950, 19. Wiesbaden, 1951.

VETTER, AUGUST, Die Philosophischen Grundlagen des Menschenbildes. München 1955.

LESKY, ERNA, Die Zeugungs- und Vererbungslehren der Antike und ihr Nachwirken. *Akad. d. Wissensch. Mainz, Abhandl. d. Geistes- und Sozialwiss. Kl.*, 1950, 19. Wiesbaden, 1951.

ριώτεροι τῶν παραγόντων τῆς γενέσεως καὶ δημιουργίας τῆς ζωῆς καὶ τῆς διαμορφώσεως καὶ διαφοροποιήσεως τῶν ἀτόμων καὶ τῶν λαῶν.

Ἡ ἐξατομικευομένη ἐνέργεια καὶ αἱ ἕξωθεν ἐπιδρῶσαι δυνάμεις, αἱ φυσικαί, αἱ κοινωνικαὶ καὶ αἱ ὑπερβατικαὶ εἶναι πραγματικότητες, τῶν ὁποίων τὸ περιεχόμενον προβάλλεται καὶ ἀνακύπτει ὑπὸ ποικίλας μορφᾶς καὶ ἐννοίας εἰς τὰ διάφορα φιλοσοφικὰ συστήματα καὶ τὰ θεωρήματα ἐκείνων, οἵτινες ἐπιζητοῦσι νὰ ἐρμηνεύσωσι καὶ λύσωσι τὰ προβλήματα τοῦ κόσμου καὶ τῆς ζωῆς.

Οὕτως ἀπὸ τὰ διδάγματα τῶν Ἀρχαίων Ἑλλήνων ἀνακύπτουσι ποικίλαι ἐπινοήσεις, αἵτινες θεμελιόσιν τὰ φιλοσοφικὰ προβλήματα καὶ τὰς θεωρίας περὶ τῶν ἐπιδράσεων τῶν ἀσκουμένων ὑπὸ τῶν παραγόντων διαμορφώσεως τῆς ζωῆς καὶ τῶν ἰδιορρυθμιῶν τῶν ἀτόμων καὶ τῶν λαῶν.

Τὰ προβλήματα ταῦτα ἐξητάσθησαν καὶ ἐξετάζονται συστηματικώτερον κατὰ τοὺς νεωτέρους χρόνους καὶ ἡ ἐρευνα ἐξακολουθεῖ εἰσέτι ἐν τοῖς χρόνοις ἡμῶν¹, χάριν δ' αὐτῆς ἀκριβῶς ἀπαιτεῖται νὰ τελεῖται ἡ

---

1. Πρβλ. BERGER, GASTON, *Caractère et personnalité*. Paris 1954.

DRIESCH, HANS,—WOLTERECK, HEINZ, *Das Lebensproblem im Lichte der modernen Forschung*. Hrsg. von H. D.,—H. W., Leipzig 1931.

EICHLER, OSKAR, *Prinzipien des Lebendigen*. Eine Studie. Stuttgart 1949.

FRIEDERICHS, KARL, *Die Selbstgestaltung des Lebendigen*. Synoptische Theorie des Lebens als ein Beitrag zu den philosophischen Grundlagen der Naturwissenschaft. München—Basel 1955.

RUSSELL, S. E., *Lenkende Kräfte des Organischen*. (*The Directiveness of Organic Activities*. Cambridge 1945). Γερμαν. Μετάφρ. ὑπὸ RUTH KELLER. Bern.

TYRRELL, G. N. M., *The Nature of Human Personality*. London 1954.

ἱστορικῆ διερεῦνησις τῶν προβλημάτων τούτων καὶ ἡ ἐπαναγνώρισις τοῦ περιεχομένου αὐτῶν πρὸς ἀμοιβαίαν ἀλληλοσυμπλήρωσιν τῆς ἐγερσιμότητος τοῦ παλμοῦ τῆς προόδου τῆς Συστηματικῆς Φιλοσοφίας καὶ τῆς Ἱστορίας τῆς Φιλοσοφίας.

Ἐκ τῶν προβλημάτων τούτων, κυρίως δὲ ἔνεκα τῆς νέας στρεφῆς τῆς Φιλοσοφίας πρὸς τὴν Ὀντολογία¹, ἰδιαιτέραν σημασίαν κέκτηται τὸ πρόβλημα, τὸ ὁποῖον ἀνακύπτει ἐκ τῶν ἐπιδράσεων τῶν ἀσκουμένων ἐπὶ τὴν γένεσιν τῆς ζωῆς καὶ τὴν διαμόρφωσιν τῶν ἀτόμων καὶ τῶν λαῶν ὑπὸ τῶν ἐξωτερικῶν ὄρων τῆς φύσεως, τῶν ὄρων τῆς κοινωνικῆς ζωῆς καὶ τῶν ὑπερβατικῶν ὄρων, ἤτοι τοῦ περιβάλλοντος καθόλου (Umwelt – Milieu – Environment).

Κατ' ἀκολουθίαν στοιχοῦντες πρὸς τὰς ἀπαιτήσεις τῆς νέας φάσεως τῆς ἀποστολῆς τῆς Ἱστορίας τῆς Φιλοσοφίας καὶ πρὸς τὴν σπουδαιότητα τοῦ φιλοσοφικοῦ προβλήματος καθ' αὐτό, θὰ ἀναζητήσωμεν τὸ περιεχόμενον τοῦ περιβάλλοντος ἐν τῇ ἱστορικῇ αὐτοῦ ἀνελίξει καὶ θὰ ὑποτυπώσωμεν τὴν Ἱστορίαν τῆς θεωρίας αὐτοῦ.

---

1. Πρβλ. KRINGS, HERMANN, Fragen und Aufgaben der Ontologie. Tübingen 1954.

ΠΑΤΡΙΑΡΧΕΑ, ΠΑΝΑΓΙΩΤΟΥ, Ὀντολογικὴ Ἀρχὴ καὶ παράγοντες διαφοροποιήσεως κατὰ τὸν Πλωτῖνον. Ἐν Ἀθήναις 1956, σελ. 5 κ. ἐξ.

WEIN, HERMANN, Zugang zu philosophischer Kosmologie. Überlegungen zum philosophischen Thema der Ordnung in nachkantischer Sicht. München 1954.

WYSCHOGROD, MICHAEL, Kierkegaard and Heidegger, The Ontology of Existence. New York, 1954.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΔΕΥΤΕΡΟΝ

ΤΟ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ ΚΑΙ Η ΕΡΕΥΝΑ ΑΥΤΟΥ ΚΑΤΑ ΤΟΥΣ ΑΡΧΑΙΟΥΣ ΧΡΟΝΟΥΣ

Ὑπὸ τῶν Ἀρχαίων Ἑλλήνων κατενοήθη εὐρύτατα ἡ σημασία τοῦ περιβάλλοντος, τοῦ φυσικοῦ, τοῦ κοινωνικοῦ, τοῦ ὕλικοῦ καὶ τοῦ πνευματικοῦ καθὼς καὶ τοῦ ὑπερβατικοῦ περιβάλλοντος.

Ἐξετιμήθη δηλαδή ἐν εὐρυτάτῃ ἐκτάσει ἡ σημασία τῶν ἐξωτερικῶν ὄρων τῆς φύσεως, τοῦ ἐδάφους, τοῦ κλίματος, τοῦ καιροῦ, τῶν ἀνέμων καὶ τῶν ὑδάτων, τῶν ὄρων τῆς κοινωνικῆς ζωῆς, τῶν οἰκονομικῶν ὄρων καὶ τῶν βιοτικῶν συνθηκῶν, τῶν ἠθῶν καὶ ἐθίμων, τῶν νόμων, τοῦ εἴδους τοῦ πολιτεύματος, τῆς θρησκείας, τῆς ἀγωγῆς καὶ τῶν ὑπερβατικῶν ὄρων, τοῦ κόσμου καθόλου τῶν ιδεῶν καὶ τοῦ Ἐνός.

Οὕτως ἐμελετήθησαν¹ αἱ ἐπιδράσεις, τὰς ὁποίας ἀσκειῖ

---

1. Πρβλ. καὶ BERGER, H., Geschichte der wissenschaftlichen Erdkunde bei den Griechen. Leipzig 1903².

ΒΟΡΕΑ, ΘΕΟΦΙΛΟΥ, Ἡ ψυχικὴ κληρονομικότης καὶ τὸ περιβάλλον ὡς παράγοντες τῆς διανοίας καὶ τοῦ χαρακτῆρος. Ἐν Ἀθήναις 1906. Πρβλ. Ἀνάλεκτα, Τόμ. Α', Ἐν Ἀθήναις 1937, σελ. 80 κ. ἐξ.

ΕΞΑΡΧΟΠΟΥΛΟΥ, ΝΙΚΟΛΑΟΥ, Ἡ ἐπίδρασις τῆς περιβαλλούσης φύσεως ἐπὶ τοὺς ἀρχαίους κατοίκους τῆς Ἀττικῆς καὶ τῆς Σπάρτης. Τεσσαρακονταετηρίς Κ. Κόντου, Ἐν Ἀθήναις 1909, σελ. 67 κ. ἐξ.

ΤΟΥ ΑΥΤΟΥ, Εἰσαγωγή εἰς τὴν Παιδαγωγικὴν, Ἐν Ἀθήναις 1950⁴. Τόμ. Β', Ἐν Ἀθήναις 1952⁴, σελ. 43 κ. ἐξ.

τὸ περιβάλλον καθόλου καὶ οἱ ὄροι αὐτοῦ ἐπὶ τὴν διαμόρφωσιν τῶν ἀτόμων καὶ τοῦ λαοῦ καὶ ὑπετυπώθησαν ποικίλαι περὶ τούτου θεωρίαι.

* * *

Ποῖος δύναται νὰ διανοηθῆ — λέγει ὁ GOETHE (1749—1832) — εὕρισκόμενος πρὸ παντὸς θεμελιώδους ἐρωτήματος κατὰ τὸ κεκτημένον σπουδαιότητα καὶ ἀξίαν, ἢ τὸ μὴ κεκτημένον, τὸ ὁποῖον νὰ μὴ ἔχωσι διανοηθῆ κατ' ἀρχὴν καὶ κατὰ βάσιν αἱ προηγούμεναι γενεαί, οἱ πρότερον φιλοσοφήσαντες ;

Ἐπὶ τούτοις μάλιστα ὀρθῶς ἐλέχθη, ἢ μᾶλλον ἐπανελήφθη τὸ μυριόλεκτον καὶ ὑπὸ τοῦ LUDWIG KLAGES (ἐγενν. 1872), ὅτι οὐδὲν φιλοσοφικὸν πρόβλημα ὑπάρχει, ὅπερ νὰ μὴ ἐτέθη ὑπὸ τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων φιλοσόφων καὶ ὅτι οὐδεμία θεμελιώδης ἀπάντησις εἶναι δυνατὸν νὰ δοθῆ, ἥτις κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἥττον νὰ μὴ δύναται νὰ ἀνευρεθῆ εἰς τὰς θεωρίας ἐκείνων ¹.

EXARCHOPOULOS, NIC., Das athenische und das spartanische Erziehungssystem im 5. und 4. Jahrhundert v. Chr., *Pädagog. Magazin*. Hrsg. von Fr. Mann, Langensalza 1909.

HEIBERG, Z. L., Théories antiques sur l'influence morale du climat. *Scientia* XXVIII, Juin 1920.

ΛΟΓΟΘΕΤΟΥ, ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ, Ἡ Φιλοσοφία τῶν Ἑλλήνων, Ἀνάλεκτα, Φιλοσοφικά καὶ Φιλολογικά. Ἀθῆναι 1939, σελ. 7 κ. ἐξ.

PANAYOTATOY, ANGÉLIQUE, L'Hygiène du Milieu chez les anciens Grecs (Demeure, Ville, Climat, sol) : PANAYOTATOY, A., L'Hygiène chez les anciens Grecs, Paris, 1923, σ. 157 κ. ἐξ.

POEHLMANN, R., Hellenische Anschauungen über den Zusammenhang zwischen Natur und Geschichte, Leipzig, 1879.

ΣΑΚΕΛΛΑΡΙΟΥ, ΓΕΩΡΓΙΟΥ, Γενική Ψυχολογία, Ἀθῆναι 1955 ², Τόμ. Α', σελ. 106 κ. ἐξ.

ΤΟΥ ΛΥΤΟΥ, Κοινωνιολογία, Λευκωσία 1949 ².

ΖΑΚΥΘΗΝΟΥ, ΔΙΟΝΥΣΙΟΥ, Εἰσαγωγή εἰς τὴν Ἱστορίαν τοῦ πολιτισμοῦ. Ἀθῆναι 1955 ², σελ. 19 κ. ἐξ.

1. Πρβλ. KLAGES, LUDWIG, Der Geist als Widersacher

Ἔτι ὀρθότερον εἶναι δυνατόν νὰ παρατηρηθῆ, ὅτι ἐνίοτε, ἢ μᾶλλον πολλάκις, θεμελιώδη ἐρωτήματα καὶ θεωρήματα, ἅτινα εἴτε ἀνεπτύχθησαν διὰ μέσου τῶν αἰώνων, εἴτε προβάλλονται ὑπὸ νεωτάτων φιλοσοφημάτων, ἤδη ἔχουσιν ὄχι μόνον τεθῆ, ἀλλὰ καὶ ἐπὶ εὐρυτέρας βάσεως διαρθρωθῆ ὑπὸ τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων φιλοσόφων.

Εἶναι ἐπομένως ἀπαραίτητον νὰ ἀναζητῶμεν τὰ διδάγματα τῶν Ἀρχαίων Ἑλλήνων χάριν τῆς ἱστορίας παντὸς προβλήματος καὶ ἰδιαίτατα χάριν τῆς συστηματοποιήσεως αὐτοῦ τούτου τοῦ ἐκάστοτε προβλήματος, ἵνα δυνηθῶμεν νὰ κατανοήσωμεν αὐτὸ πληρέστερον καὶ ἵνα διαρθρώσωμεν αὐτὸ περαιτέρω ὀρμώμενοι ἐκ τῆς εὐρείας καὶ ἀσφαλούς βάσεως, ἐφ' ἧς εὐρίσκομεν πολλάκις αὐτὸ θεμελιωμένον ὑπὸ τῶν ἀριστείων τῆς Ἑλληνικῆς διανοήσεως¹.

Ὁμολογουμένως δὲ ἐκ τῆς εὐρυτέρας ταύτης συστηματικῆς διαρθρώσεως καὶ κατανοήσεως τοῦ προβλήματος ἀναγόμεθα καὶ εἰς πληρεστέραν ἐπαναγνώρισιν τοῦ περιεχομένου αὐτοῦ εἰς τὰ διδάγματα τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων φιλοσόφων καὶ εἰς εὐρυτέραν ἱστορικὴν διακρίβωσιν αὐτῶν.

Ἐπομένως θὰ ἀναζητήσωμεν καὶ θὰ ἐξετάσωμεν τὰ διδάγματα τῶν Ἀρχαίων Ἑλλήνων, διότι ταῦτα εἶναι ἡ πρώτη πηγαία καὶ αἰώνιον κῦρος καὶ ἰσχυρὴν ἔχουσα ἐπιστημονικὴ διάρθρωσις τοῦ περιεχομένου τοῦ προβλήματος περὶ τῶν ἐπιδράσεων τῆς περιβαλλούσης φύσεως, τοῦ κοινωνικοῦ, τοῦ ὑλικοῦ καὶ τοῦ πνευματικοῦ περιβάλλοντος καθὼς καὶ τοῦ ὑπερβατικοῦ περιβάλλοντος ἐπὶ τὴν διαμόρφωσιν τῶν ἀτόμων καὶ τοῦ λαοῦ ἐκάστης χώρας.

---

der Seele. I. Band. Leipzig 1929.— 2. Aufl. 1937.— 3. Aufl. München 1954, σελ. 1.

1. Πρβλ. HEIDEGGER, MARTIN, Was heisst Denken? Tübingen 1954.